

Konfliktusok és a település szociális háttere közötti kapcsolat Bükkszentkereszt és Taktaszada összehasonlítása

Gyukits György

BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

gyukits@freemail.hu

A kutatás célja

A kutatás célja két borsodi településen: Bükkszentkeresztben és Taktaszadán a konfliktusok feltérképezése volt. A két falu nagyon különbözik egymástól, mind történeti hátterét, mind jelenlegi szociális helyzetét tekintve, holott mindkettő Miskolc agglomerációjában helyezkedik el. Ezért érdekes, hogy milyen különbségek és milyen hasonlóságok tapasztalhatóak itt a konfliktusok terén.

A kutatás során Csizmadia (2015) tipológiájából indultunk ki. Csizmadia a konfliktusokról az individuális szinttől egészen a makroszintig ad áttekintést, a demográfiai, a társas, a munkaerő-piaci, területi valamint a hatalmi dimenziók mentén (1. ábra).

1. Ábra Konfliktus-tipológia

	mérési szint / hatókör		
	egyéni mikroszint	csoportos mezoszint	közösségi makroszint
1. demográfiai	korosztályi-generációs, nemi alapú, etnikai-kisebbségi		
2. magánéleti-társas	családi-társas élet, személyes kapcsolatok		
3. munkaerő-piaci	jövedelmi, munkavégzéssel összefüggő, vezető-beosztott		
4. területi-lakóhelyi	lakóhelyi, szomszédsági, regionális-térségi, urbanizációs		
5. hatalmi-intézményi	alá-fölérendeltség, politikai, döntéshozatali, képviseleti		

Forrás: Csizmadia: <http://www.matud.iif.hu/2014/11/08.htm>

Ennek megfelelően a kutatás során az alábbi konfliktus-típusokra kérdeztünk rá:

- magánéleti, családi
- baráti
- munkahelyi: vezető – beosztott, munkavégzés, jövedelem miatti
- oktatással kapcsolatos
- egészségüghöz kötődő
- etnikai
- vallási jellegű
- ez életkori különbségekből adódó
- a nemi különbségekből fakadó
- deviancia miatti: drog, alkohol, bűnözés (erőszak, lopás...)
- szomszédokkal kapcsolatos
- politikai, képviseleti, hatalmi, jogi (pereskedés)
- vállalkozással, beruházással összefüggő
- globalizáció, migráció, környezetszennyezés, háború miatti

Jelen tanulmány a kvalitatív szociológiai módszerrel készült kutatási eredmények alapján készült, melyet a módszertani részben részletesen tárgyalunk, de már most az elején arra hívjuk fel a figyelmet, hogy az interjú technika lehetőséget biztosított arra, hogy a megkérdezettek saját maguk definiálják magát a konfliktus fogalmát, azaz hogy számukra mit jelent a konfliktus, egyáltalán mi konfliktus és mi nem az. Ez azért lényeges, mert abból indultunk ki, hogy jelentős eltérések adódhatnak a kutatás során használt tipológia és a megkérdezettek látásmódja között.

Továbbá mely konfliktusok lényegesek számukra, valamint hogyan küzdenek meg a konfliktusaikkal. Ez átvezet bennünket a konfliktusok egy másik nagyon lényeges aspektusára, mely a konstruktivitás és dekonstruktivitás dimenziójában ragadható meg (Sass, Síklaki, 2011). Ha némi pontatlansággal is, de egy kis lélekszámú település felfogható egyfajta közösségként, akkor a konstruktív konfliktusból a közösség tanulhat, mert tagjai megismerik a többiek szempontjait, véleményét, megérthetik az egyet nem értőket - ez változásokat indíthat el, ami enyhítheti a konfliktusok következtében kialakult feszültségeket. Ezzel szemben a dekonstruktív konfliktus esetében az érzelmeké a fő szerep, amely a szélsőséges álláspontok irányába hat, mely a közösséget bomlasztja, végső soron a közösség szétesését idézheti elő.

E konfliktusok feltárása révén azt reméljük, hogy nemcsak egyfajta látteleletet adják a településen élők életének, az itt élők perspektíváinak, hanem bepillantást engednek a település jelenébe, múltjába és prognosztizálhatják a jövő lehetséges alternatíváit is.

Módszer

A felmérés egy nagyobb kutatási keretbe illeszkedik, melynek során több borsodi települést vizsgáltunk, úgymint például Ózdot, Sátoraljaújhelyt, Kistokajt, Fulókércset, stb. A kutatás során ugyan kvalitatív és kvantitatív szociológiai módszert is alkalmaztunk, azonban ez a tanulmány az interjúk kutatási eredmények alapján született.

Összesen 28 strukturált interjú készült, akik között voltak a települések véleményformálói is szép számmal, úgymint a szociális munkás, védőnő, tanár, egyházi személy, vállalkozó stb. Azok az interjú alanyok, akik nem járultak hozzá a hangfelvételhez, ilyen esetben még aznap az elhangzottakról írásos összefoglaló készült.

Eredmények

1. Bükkszentkereszt

A konfliktus fogalmának értelmezése tekintetében megállapítható, hogy az interjúalanyok lényegében a kutatás értelmezésével megegyező módon használják a kifejezést, és a felmérés során alkalmazott tipológiába beleilleszthetők azok a konfliktusfajták, amelyekről beszámoltak.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy feltárta a népesség el- illetve bevándorlásához köthető konfliktusokat. A szlovák nemzetiségi önkormányzat volt és jelenlegi vezetőjével készült interjúból kiderül, hogy az ezerkilencszáznegyvenes évek elején újabb magyarosítási kísérlet kezdődött - ennek egyik eleme a magyar ajkú népesség betelepítése volt, az addig szintiszta szlovák településre. Ez, párosulva a kormányzat egyéb intézkedéseivel, komoly konfliktusokat eredményezett a településen:

„Harmincnyolcban nagy volt az ellentét, édesapám is meg anyukám is nagyon nehezen tudtak magyarul”

Majd, ahogy arról a bevezetőben már volt szó, az ezerkilencszáznegyvenes évek végén szlovák családok költöztek a településről a néhai Csehszlovákiába – főleg a mai Szlovákia területére. Többen közülük pár év múlva visszajöttek, mert nem találták meg a számításukat (lásd a korábbi idézeteket is). A szlovák kisebbségi önkormányzat vezetői egyöntetűen azt állítják, hogy mára ezek a konfliktusok eltűntek. Lényegében a település elmagyarosodott, melyben meghatározó szerepet játszott:

„...Mikor innen kezdtek dolgozni (Miskolcra), akkor kezdett fellendülni a magyar nyelv. Meg a vegyes házasságok is, ami korábban nagyon ritka volt.

- Szlovák?

- Nagyon háttérbe szorult. Értik, de nem beszélik.”

Az iskoláskorú gyerekek a település szlovák nemzetiségi iskolájában tanulnak ugyan szlovákul, de a tanárokkal és óvoda vezetőjével készült interjú alapján megállapíthatjuk, hogy a szlovákot, mint idegen nyelvet tanulják, nem a családból hozzák:

„Ezek a gyerekek, már nem értik a tót nyelvet, akik ide érkeznek három évesen, szinte nulla nyelvtudással.”

A falu történetének egyik paradoxona, hogy a szlovák kultúra fenntartói a nem is olyan régen főleg Miskolcra betelepültek gyermekei, akiknek egyáltalán nincsenek szlovák gyökereik:

„Általában egyébként iskolázottabb, intelligens emberek jönnek. Egyébként, nagy örömmel iskoláztatják a gyerekeiket, elvállalják azt a terhet is, hogy szlovákul tanul a gyerek. Sőt a betelepült gyerekek sokszor eljutnak a szlovák nyelvvizsgáig is. ... Elég korrektül tudomásul veszik, hogy itt hagyományőrzés van. Szlovák néptáncokat kell tanulni a gyerekeknek. Citeráznak a gyerekek. Erős hagyományőrzés van. Eljárnak a volt városi gyerekek, beöltöznek népviseleti ruhába és citeráznak. Akarnak alkalmazkodni az új helyzethez. ... Nekünk ez lenne a jövőnk, hogy a városokból költözzenek ki emberek. ... A vidéki élet megszerettetése, én tanárként ezt a szíven hordom. Ne haljon el ez az iskola. Lehetetlen, hogy egy életképes közeg azért szűnjön meg, mert külföldön dolgoznak emberek.”

A falu történetének másik nagy paradoxona, hogy a település jelenlegi vezetése nem pusztán a nemzeti identitás megőrzése miatt ragaszkodik a szlovák nemzetiségi iskola titulus megőrzéséhez, hanem demográfiai okok miatt. Könnyen lehet, hogy már rég megszüntették volna az iskolát az alacsony tanulói létszám miatt, ha nem lenne nemzetiségi. A saját iskola, és tegyük hozzá óvoda, a település fennmaradásának talán az egyik legfontosabb biztosítéka. Így foglalja össze a kialakult helyzetet az egyik érintett:

„Demográfiai probléma, kevés a gyerek, ez a legsúlyosabb, a létünket érinti. Bezárják az iskolát, inkább húsbavágó kérdés. Minket itt a szlovák nyelv oktatása miatt nem egyszerű összevonni. Kicsit politika is van mögötte, nem terjedhet el a hír, hogy Magyarországon szlovák nemzetiségi iskolát bezárnak. Védve vagyunk.”

A településre való betelepülés, illetve az innen történő elvándorlás következő nagy hulláma a rendszerváltozással illetve ez után következik be. A rendszerváltást megelőzően a falu népességének egy jelentős része naponta ingázott Miskolcra. Volt olyan interjúalany, aki arról számolt be, hogy gyalog járt a DIGÉP-be dolgozni úgy, hogy hajnalban indult és késő este ért haza, így csak pár órája maradt az otthoni alvásra és már kellett is kelnie. A miskolci nehézipar rendszerváltást követő csődje után ennek az életformának vége szakadt. Nehéz időszak köszöntött az itt élők többségére. Aki csak tudott, nyugdíjba ment, vagy

próbálta kihúzni valahogy a nyugdíjig. Ez az, az idős nyugdíjas generáció, amelyik nosztalgiával gondol vissza a késő Kádár korra, mint egyfajta aranykorra.

„Nekem a Kádár rendszer tetszett. Az a katonás, be kellett menni dolgozni. Egyformán büntettek, egyformán jutalmaztak. Ha valaki dolgozott megkapta, ha valaki nem dolgozott nem kapta meg. (Most) fizetnek, akik nem dolgoznak annak is. ... A fiatalság, tisztelet a kivételnek, nem tudja mi a munka.”

Az ezt követő generációból nagyon sokan elköltöztek, és nem csak az alacsony iskolai végzettségűek közül, mint akiket hiába kerestünk a kérésűsorán, hanem ahogy erre az egyik tanárnő visszaemlékezett, szinte alig maradt valaki rajta kívül Bükkszentkereszten az általános iskolás osztálytársai közül, pedig akkor még jóval népesebbek voltak az osztályok.

„Főiskolai, egyetemi diplomával kimennek felszolgálónak, aztán szépen lassan középvezető, kettőt-hármat is tudok, akik mosogatásból küzdötték fel magukat, és van, aki két diplomával ment ki. Miskolci diplomával, földrajz szakos volt.”

Ez nagyon fáj az itt maradt szülőknek, így fakad ki egyikük a vele készült interjú során:

„A mi gyerekeinknek világgá kell menni, mert ami még nagy pofátlanság, hogy legyen egy asztalos, akármilyen szakmába, ha Pestre megy dolgozni dupla vagy tripla a fizetés, mint Borsodba, tehát ez már szegregáció, vagy hogy?”

Az itt maradó nagyszülőkkel készült interjúkból megtudhatjuk, hogy gyermekeik és unokáik nem csak a pár kilométerre lévő Miskolcra, vagy a távolabbi Budapestre, hanem a messzi külföldre is mentek szép számmal, főleg Angliába és Németországba.

„Munka után mennek. Miskolcra leköltöznek, de ki tudja, hol állnak meg az emberek. Nagyon sokan dolgoznak egyébként Angliában ebből a faluból. ... Időnként visszajönnek, de nem tud már szervesen beépülni a falu életébe. A családot látogatja, karácsonykor jön, utána megint nem látjuk. Általában fiatalok mentek ki nőülés és férjhez menés előtt. Olyanról hallottam, hogy kint ment férjhez.”

Az itt maradó idősödő szülő súlyos szociális problémát idézett elő, hiszen valakinek gondoskodni kellene róluk. Értelmeszerűen minél távolabb élnek a gyerekek és unokák, annál súlyosabb az így előálló helyzet. Gondoljunk csak bele, nincs vezetékes gáz, mindenki fával fűt, az egyedül élő hetven-nyolcvan éves szülőknek, vagy sokszor csak a megözvegyült feleségnek egyedül kell a tűzifát hasogatnia, a havat lapátolni. Ez olyan nagy probléma, hogy van, aki

télire Miskolcra költözik a gyerekéhez, majd a hidegek elmúltával, tavasszal visszajön:

„Miskolcra ment a lányához télen, mert egy idős asszony. Nem tudná ellapátolni a havat, tehát a lányánál lakik, tavasszal visszajön. Vannak olyan házak, amiket eladtak, Debrecenből nem jönnek fel ellapátolni a havat.”

Tehát volt olyan ház, ahol ezért nem volt eltakarítva a hó a bejárat előtt, mert az idős szülő ideiglenesen a gyerekéhez költözött. Így szinte lehetetlen megbecsülni az elköltözők arányát.

Tapasztalható azonban egy ezzel ellentétes áttelepülési hullám is. Főleg Miskolcra, de távolabbról úgyszintén, tipikusan felsőfokú végzettségűek költöznek ide, mert Miskolc – ahol esetleg dolgoznak, sokan például a Chinoiban – közel van, hiszen csak pár kilométer. De az is megfigyelhető, hogy itt vállalnak munkát például „Gyuri bácsi” gyógynövényes üzletében, vagy saját maguk kezdenek valamilyen, általában idegenforgalmi vállalkozásba.

Az ide járó gyerekek (harminc óvoda van) szülei kettő kivételével mind diplomások, bejárnak Miskolcra.”

Tehát a falu fent említett eklektikus építészeti arculata a társadalmi egyenlőtlenségek fokmérője is egyben (lásd a mellékelt fotókat). A leamortizálódott házakban a többnyire idős vagy idősödő tősgyökeres bükkszentkereszti lakosok élnek, míg az újonnan építettekben vagy a felújítottakban a fiatal beköltözők, vagy ahogy itt mondják *idegenyek*.

„Ezek a nagy házasok ezek nem itteniek”

Meg kell említeni, hogy vannak még azok a jobb módúak is, akik őslakosok, de őket jobban elfogadják, mint a beköltözőket, ugyanis az interjúk során a gazdasági különbségekből eredő konfliktusok az őslakosok és a beköltözők közötti konfliktusokként tematizálódnak.

Az anyagi háttérű konfliktussal kapcsolatos képet árnyalja, hogy ha a jó módú, legyen akár beköltöző is, de munkát tud adni az itt élőknek, azt dícsérik, míg ha legyen akár helyi lakos is, de a falun kívülieket alkalmaz, azt módfelett elítélik. Ez azzal függ össze, hogy a településen nagyon nagy gondot jelent a foglalkoztatás. Ezt jól példázza, még a postásról is kiderült, hogy könyvelői középfokú végzettséggel rendelkezik. A problémát a polgármesteri hivatal elsősorban a közfoglalkoztatással próbálja enyhíteni. A közfoglalkoztatottak azonban többnyire a nyugdíj előtt álló, alacsony iskolai végzettségű, már *„senkinek nem kellő”* lakosokból kerülnek ki, ugyanis nekik már elköltözni sem érdemes.

Az interjúkból kiderül, hogy van egyfajta életmód- és életfelfogásbeli ellentét is a helyi és a beköltöző diplomások között. Ennek jó példája a Debrecenből ideköltöző tanárnő, aki nem tud kijönni a helyi tanárokkal, ugyanis mást jelent számára a kultúra fogalma, és ennél fogva másképpen képzei az ismeretek

átadását a diákoknak. A konfliktus úgy „oldódik meg”, hogy otthagyja az iskolát és belép férje idegenforgalmi vállalkozásába.

Amiben viszont Bükkszentkereszt különbözik a tipikus borsodi településektől az, hogy roma népesség híján – a faluban csak egyetlen cigány család lakik – ennél fogva a faluban nincs etnikai konfliktus.

„Nem nagyon van itten más etnikum, talán egy család.”

Ez persze nem jelenti azt, hogy az etnikai konfliktus nem tematizálódik az interjúk során, hanem ez a kérdés a falu határain kívüli problémaként jelenik meg:

„Amiket hallok az a cigányság. Munkatársak beszélnek mit csináltak, főleg a lopások, szerencsére nem ilyen ember ember ellen. Szerencsére itt ilyen nincs.”

„- Megyében?”

- Hát az elcigányosodás. Nem érzem magam biztonságban Miskolcon. Az én generációmnak ez nagyon fontos, hogy biztonságban tudhassa a családját. Ez a falu fog sokáig népesedni, és nem a kihalás fenyegeti, mert a közbiztonság olyan. Munkahelyet ad Miskolc, és amíg ad, addig ragaszkodnak (Bükkszentkereszthez).”

Hogy mekkora a félelem, azt jól illusztrálja az alábbi interjúrészlet:

„Megye?”

Síralmasabb a helyzet. Cigányosodás. Már nem merünk elmenni a sírokhoz, hogy kilyukasztják az autón a gumit, megtámadnak minket. Félnünk, - itthon gyújtunk gyertyát november elsején, mert nem merünk elmenni arra a vidékre.”

Fentiek következtében Bükkszentkeresztben a szegénység, és az ebből eredő problémák sem etnicizálódhatnak. Tehát nincs tömörszerű szegregációban élő mélyszegény roma népesség – ami a régióban tipikusan a faluvégi cigánytelepet jelenti. De ennél fogva a szociális ellátórendszer igénybevétele sem etnicizálódik, értve ez alatt például a fent említett közmunka programot. Az iskolában és az óvodában pedig nincsenek halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, és ezért felzárkóztató programok sem. Ettől is nagyon más Bükkszentkereszt a többi borsodi településhez képest:

„Nincs hátrányos helyzetű gyermekünk. Nincs hátrányos helyzetű gyermek, nincs elvált szülők gyermeke, létezik az apuka, az anyuka, létezik a testvér a nagyszülő. .. Nekünk igazi problémáink nincsenek. Nem akarok egy idealisztikus világot láttatni, de én azt gondolom, hogy az egy hatalmas adománya a falunak, hogy itt dolgozó emberek élnek, és nincsenek a mindennapjaikban olyan jellegű problémák, hogy most nem tudom a gyereket

felöltöztetni, hogy nem tudok neki adni enni, amik a valós problémák. Ezt az autót két év múlva vehetem meg, vagy fél év múlva, ez nem valós probléma.”

A falu vezetőivel készített interjúkból kiderül, hogy igyekeznek elejét venni az elgettősodásnak. Sok az elköltözés miatt a faluban az üresen álló ház, de ezekben, más borsodi településekkel ellentétben nincsenek jogcím nélküli beköltözők. A település elslumosodásban a falu fő bevételi formájának, az idegenforgalomnak a veszélyeztetését látják. De az elslumosodó régió még így is hatással van a helyi idegenforgalomra, így beszél erről az egyik vállalkozó:

„A turizmusban van lehetőség, (De) Miskolcon keresztül kell jönni, akkor inkább nem (jönnek), ez egy ilyen zárvány település.”

Az interjúk alapján megkockáztatható az a megállapítás, hogy a faluban nincs kábítószer fogyasztás. Ezt az összes interjú alátámasztja, mind a szakemberek, a tanárok, a szociális gondozók, mind az egyszerű lakosok interjúi.

„Itt kitudódik a kábítószer. Nincs, lent Miskolcon, keveredhet bele. Itt az iskolában soha.”

Az alkohollal már más a helyzet:

„Gyerekek, óvodás korúak körében nincs ilyen, inkább egyedül élő idősebb férfiak, már aki így lesüllyedt. ... Agglegények negyven valahány évesen, még él az anyjuk, és annak a nyugdíjából élnek. Szerintem elisszák. ... Itt kimondottan nincs munka. Vagy közmunkába vannak, vagy pedig alkalmi munkákat vállalnak, az erdőn. Itt van egy jó pár vállalkozó. Van, aki csak oda jár, nagyon nehéz munka, mikor hazajön, megy a kocsmába. ... Közmunkás, totálisan egyedül van, ... teljesen, totálisan elitta az eszt.”

Az egyik interjúalany, aki egyébként nem járult hozzá, hogy felvegyem a beszélgetést, előadta, hogy alkoholista férje amíg élt, folyamatosan bántalmazta és terrorizálta, őt és a lányát. A férfinak több öngyilkossági kísérlete is volt. Egy alkalommal pedig az interjúalanyt és a lányát is meg akarta ölni, és csak a szerencsén múlt, hogy életben maradtak. Az interjúalany szerint a most negyvenes éveiben járó lánya azért nem ment férjhez, mert az apai rossz példa nyomán nem bízik a férfiakban. Itt hozzá kell tennem, hogy falusi környezetben egy ilyen párkapcsolati konfliktus magánügy, hiába a szomszédok, akikkel vidéken egészen közeli lehet a kapcsolat. De a beszélgetés során egyetlen egyszer sem történt említés arra, hogy az interjúalany fejében megfordult volna, hogy segítségére lehetnének, és nem az, hogy segítségére lettek volna a szomszédok. Az alkoholizmus mellett ugyanez figyelhető meg a fogyatékoság esetében is. Így jellemzi ezt egy kívülről beköltöző szakember:

„Ebben a faluban a problémákat szeretik a szőnyeg alá söpörni, vagy nem megmutatni, és bevándorlóként, én ezt felvállalom, hogy a sérült gyerekeknek szakszerű segítségre van szüksége, ha ezt tudjuk óvodai büdzséből finanszírozni díjmentesen, van siket, értelmi fogyatékos is, ... sok, sok áldozatot kíván, nem vagyok rokona senkinek, ... nálunk nem lehet probléma, és ebből szokott probléma lenni. ...Könnyebb volt az, hogy iskolában kiderül...”

A terepmunka során találkozni lehetett ittas személyekkel az utcán, és a kocsmákban. De még a nem is kifejezetten kocsmában, hanem inkább beülős helyen, ahol kávé, tea, szendvics mellett azért lehet kapni alkoholos italt is bőven, megfigyelhető egy alkoholizáló törzsközönség, akinek tagjaival ahányszor betértem, mindig találkozni lehetett.

Ezek a megfigyelések is azt támasztják alá, amit a szakemberek, a lakosokkal készült interjúk is jeleznek, hogy az alkohol súlyos probléma a településen.

A település szociális intézményeivel, úgymint egészségügyi ellátás, iskola, bölcsőde stb. az interjúalanyok nagyon elégedettek, ezt példázza a háziorvosi ellátással kapcsolatos általános vélemény:

„Nagyon jó háziorvosunk van.”

Az elégedettségben minden bizonnyal a település jó anyagi háttere is szerepet játszik:

„Jól vagyunk tartva az önkormányzat részéről, talán az általános iskolában zenei nevelés, klasszikus zenére gondoltunk, a gyerekek citeráznak, sport van, mountain bike, ehhez kell a biztos anyagi háttér.”

Ha van negatív vélemény, az a településen kívüli ellátórendszerre vonatkozik. A konfliktusok tekintetében összességében jól jellemzik a jelenlegi helyzetet az alábbi interjúrészletek:

„Abszolút toleráns a falu főleg kifelé. Ezt egy idegeny mondja. ... Békés emberek, abszolút nem jellemzőek a konfliktusok, inkább csak ilyen virtuskodás, de még az sem, inkább zárkózott emberek.”

„Erősség a természet adta nyugalom, a várostól megfelelő távolság, van egy hátsó kis út, Bükkszentlászlóra, .. Üdülni jövünk haza. Mindenkinek dombtetőn itt-ott van a háza, szeretünk itt lakni. Nyugalom van, békesség van, jó itt lakni.”

„Nem volt még konfliktusom.

- Településen?

- Nem hiszem, nem tudom, szerintem nincs, vagy nem tudok róla.”

„Jó, csendes, hely, nincsenek lopások, meg az emberek jóindulatúak. ... Szép a hely. Mezőcsát, az nem szép ehhez képest, - alföldi falu, egy mezőváros. Én nem is költöznék el innen.”

„Próbálnak alkalmazkodni hozzánk Bükkszentkeresztiékhez. Semmi, nagyon jól megvagyunk.”

„Olyan nyugodtan elvagyunk. ... Itt tanítottam, soha nem volt szakmai féltékenység, ez egy nagyon békés falu.”

„Nagyon szeretnek itt lakni az emberek, nagyon sok a beköltöző, komplett családok költöznek be. Még a mai napig is nyugalom békesség, csend, jó levegő, friss levegő.”

A fenti interjúalanyok társadalmi háttere nagyon különböző: van közöttük idős, fiatal, tősgyökeres Bükkszentkereszti és *idegeny*, jómódú és kisnyugdíjas, mégis vélekedésük a kérdést illetően nagyon hasonló. A meglévő konfliktusok is jellemzően nem ítéltetők súlyosnak – ahogy az egyik interjúalany mondta, *nem igazi konfliktusok*, ezt illusztrálja az alábbi két idézet:

„Kimegyünk, vagy nem megyünk ki. Hová? Az udvarra. Viharban, vagy ködben nem megyünk ki... Szülői értekezleten az ember erről ad tájékoztatást, de a faliújságra nincs kifüggesztve. Ez most egy folyamatos problémaforrás. Miért nem visszük ki a gyerekeket, a foglalkozás rovására is, csak hogy neki este ne kelljen. A mosom kezeimet effektus. Majd az intézmény megoldja. ... Ha kimegyünk, akkor meg azért fázott meg... ez mindig egy ördögi kört eredményez.”

„Annyi volt, hogy reggel ötkor harangoznak, és egy kisgyerekes anyuka kérte, hogy ha lehet, mellőzzék már, mert mindig felkel a kisgyerek. Ott laknak a templom mellett. Na és akkor, ugye abbahagyták, erre fellázadt a falu, hogy miért nem harangoznak reggel ötkor! Reggel ötkor megy valaki templomba? Nem, csak olyan szokás. Akkor a gyereknek nem lehetne? Ha úgyszincs értelme? Hát visszatették csak rövidebben.”

Az utóbbi idézetből látható az is, hogy az amúgy nem túl komoly konfliktus még kompromisszumos megoldást is nyer.

„Nem vagyok konfliktuskerülő. Nem szeretem előidézni, de nem szeretem szőnyeg alá söpörni sem. Minden rosszban van valami jó is, konfliktusok is szülhetnek jó eredményt. Nem feltétlenül a negatívum az első szám, mert valamit a nemtetszését valahogy az embernek ki kell nyilvánítani. .. Mi az, ha nem a konfliktus, ami megoldhatja bármit. .. Az én ajtóm nyitva van, mert szerintem ez előre visz.”

A fenti idézet azt a konfliktusokat felvállaló attitűdöt illusztrálja, melyet Bükkszentkereszten az interjúk készítése során tapasztalni lehetett, de azt is példázza, hogy a konfliktusokra a megkérdezettek pozitívan is tekinthetnek, mely a kialakult problémák megoldásában vihet előre.

2. Taktaszada

Legalább huszonöt év telt el, mióta nem jártam Taktaszadán, és leesett az állam sok bmw és audi láttán, amikor a vasútállomásról a faluba bekötőúton elindultam, majd a településre érve meglepődtem a jó minőségű áruval feltöltött kisebb – nagyobb bolton. Aztán ott van az új építésű mediterrán stílusú luxus épület a falu közepén, és ilyen jobb állapotú épületből volt még egy pár, többnyire a régi szocreál épületet modernizálták. Szóval ezek a tapasztalatok valahogy nem illettek bele a szakirodalom által elslumosodónak nevezett település képébe. Azon nem lepődtem volna meg, hogy van egy kissé leamortizált metál mercédesz, esetleg bmw a terepen, ilyenekkel már a kilencvenes évek végétől lehetett találkozni a leghírhedtebb nyomornegyedek táján is, mint a miskolci Szondi telep, az üveggyári telep, vagy a szerencsi cigánysor. A szegénynegyed lányait futtató striciknek szokott ilyen lenni. De az, hogy egy udvaron egy új A4-es audi és még egy bmw is áll, az nagyon furcsa, és ráadásul sok a kisteherautó is az utakon, ez nem egy halmozottan hátrányos helyzetű gettósodó települést jelez.

Az interjúkból aztán kiderült, hogy a településen van egy pár állványozással foglalkozó vállalkozó, akik elsősorban Németországban foglalkoztatnak helyi munkaerőt. A vállalkozónak ebből bőven telik új audira, bmw-re, de az állványozók is megkeresik a havi 2000-2500 eurót, ebből azért futja egy használt, de azért jó állapotú bmw-re.

A külföldi munkavállalók számát megbecsültem az épp most itthon tartózkodó állványozókkal, illetve a településen lakó szakemberekkel (például szociális munkással), ez alapján nagyjából olyan ötven-hatvanan lehetnek. Ha csak négyfős családokkal számolunk, akkor is kétszáz-kétszáznegyven fő lehet érintett, ami a népszámlálás szerinti 555 főnek adódó roma lakosság közel fele (KSH, 2011). Ehhez tudni kell, hogy az állványozók szinte kivétel nélkül romák, ennek az oka az, hogy a vállalkozók maguk is romák és a külföldi munkavállalói brigádba való kerülés a kapcsolati hálójukon keresztül történik, ezért tehát a társadalmi tőkének kitüntetett szerepe van e téren (Coleman, Granovetter, 1994). Fontos megjegyezni, hogy ők és családjuk nem akarnak elköltözni a településről, erre bizonyíték, hogy otthonaikat felújítják, modernizálják, ha el akarnának költözni biztos nem tennék, mivel idegenek nem nagyon vásárolnak ingatlant ezen a településen. Ez az állványozó munkavállalói réteg, a település elslumosodása szempontjából egy nagyon komoly ellensúly lehet, hiszen megjelenik egy tehetős réteg, aki itt fogyaszt, boltokat tart el.

A havi 2000-2500 euro nemhogy taktaszadai, de magyarországi mércével mérve is egy nagyon komoly fizetés, viszont ezt felélik: vesznek egy jó karban lévő bmw-t, felújítják az otthonukat, vesznek drága olasz bútort, háztartási gépeket, és lényegében nincs semmi megtakarításuk. Erre példa, amikor az egyik évekig Német országban dolgozó állványozót könnyű testi sértés miatt elítéli, és 750 euróra megbünteti a német igazságügy, akkor nincs ennyi pénze. Ezt onnan tudom, hogy hozzám fordult az ügyben segítségért, saját szememmel láttam a bírósági végzést, és az érintett kétségbeesését. Ennek a mának élő szemléletnek a hátterében a szegénység kultúrája állhat (Lewis, Jahoda – Lazarsfeld - Zeisel, 1999).

Látnunk kell, hogy ez a hirtelen nagyon jómódúvá váló csoport egy (építőipari) válság esetében rendkívül kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet, mivel alacsony iskolai végzettségű – az érettségi sincs meg, de ha feketén foglalkoztatják, még az általános sincs – ezért nem flexibilis munkaerő, továbbá megtakarítása sincs, ami a válságon átsegíthetné.

Van azonban Taktaszadán egy másik jómódú réteg is, a bűnözőké. Egyrészt a drog, másrészt az emberkereskedelem ami jelentős, korábban az uzsora egyik formája a kamatospénz is számottevő volt, de ez mára úgy tűnik az interjúalanyok beszámolóí alapján, hogy visszaszorult. Természetesen az ezzel kapcsolatos adatokat, beszámolókat nagyon óvatosan kell kezelni, Amikor a kocsmárostól a polgármesterig egybehangzóan arról számolnak be a megkérdezettek, hogy kijöttek a kommandósok és bilincsben vitték el a gyanúsítottakat, ez minden bizonnyal így volt, ennek lehettek szemtanúi is. De hogy mennyi szintetikus drogot vittek el a rendőrök, és csakugyan százmilliót találtak készpénzben, mint ahogy erről egyes adatközlők nyilatkoznak, az egy másik dolog.

Nők prostituáltként való futtatása Dubajban, Svájcban és Hollandiában nagyon nagy arányú. A különböző helyi szociális szakemberek, úgymint szociális munkás, védőnő, általános iskolai tanárnő olyan negyven körülre becsülik, akik most kint vannak. Sok illúziónk ne legyen azzal kapcsolatban, hogy milyen eszközöket alkalmaznak a stricik. Áldozataikat a legszegényebb és kiszolgáltatott családokból szerzik. Ha csak a nyelvi hátrányt (Gréczi-Zsoldos, 2018) nézzük, ennek illusztrálására álljon itt az egyik potenciális áldozat interjúrészlete:

- „*Mi a veszekedés ellentéte?*
- *Hát valamiért csak veszekednek?*
- *Az az oka, de mi az ellentéte?*
- *Beszélgetés? Kiabálás?”*

Gondoljunk bele egy ilyen nyelvi készségekkel rendelkező lányt, milyen könnyű a jobb élet reményében megvezetni, de a kamatos pénz is lehet a prostituált létbe a belépő:

„- *Min ment keresztül?*

- *Hát mindenem, pedig én tisztességesen lettem fölnevelve. Fiatalon beleszerettem egy negyvenéves vállalkozóba, elvitt magához. Ő megcsalt egy másikkal, hazaköltöztem anyámhoz, apám felnevelte az első gyermekemet, és utána nem volt más kiutam, mentem prostituálnak, pedig pénztárgépező végzettségem van... Én nem bírtam a szegénységet, hogy apám szedi a vasakat meg a rezeket, oszt akkor abból ettünk, mer tele voltunk kamatos pénzzel, levágták a villanyunkat....”*

Ezek a nők annak ellenére, hogy szexuálisan kizsákmányoltak, és emberkereskedelem áldozatai, legalábbis egy részük, mint a fenti interjúrészletből is látható anyagi értelemben javíthat saját maga és családja helyzetén, de ezt bizonyítja egy másik eset, amikor az apa a boltban dubajozó lányával dicsekszik, vagy a harmadik példa, hogy a Dubajt megjárt, Hollandiában kirakatban táncoló prostituált milyen drága bútorokkal rendezi be az otthonát. Annyit össze tudnak szedni, hogy magukat és családjukat a mélyszegénységből, - lehet, hogy csak ideig óráig - de kiemeljék.

Negyven prostituált már olyan sok, egy alig kétezer lelket számláló faluban, hogy megkockáztatható a feltételezés, települési szinten a legszegényebb családokban érezhető javulást érhetnek el a megélhetés téren.

A másik oldalon pedig ott van a térségből jól ismert feneketlen nyomor. Ezt példázza ez egyik magyar közmunkás interjúalanyom, aki 48 000 forintból él havonta, tartozás miatt a villanyt kikapcsolták, egyetlen szórakozása, hogy este, egyedül gyertyafénynél egy elemes rádiót hallgat. Dolgozott, amíg megvolt a szerencsi csokoládégyár, most örül, hogy közmunkás lehet. Természetesen a cigánysoron is sokan élnek hasonló körülmények között. De annak illusztrálására hoztam a fenti példát, hogy a szegénység nem csak a romákat sújtja. Attól az omladozó háztól, ahol ez a nő lakik pár száz méterre lakik a településen az egyik leggazdagabb család, új A4-es audi, és egy szintén új metál bmw parkol az udvaron. Ez az egymás térszédségében lévő szakadékszerű társadalmi egyenlőtlenség képezi konfliktusok egyik alaptípusát a településen. És ott vannak a javarészt magyar nyugdíjasok, akik a rendszerváltás utáni időkben stabil jövedelemmel rendelkező, az egyik legjobb szociális helyzetű réteg volt a faluban, most relatíve lecsúszásként élik meg helyzetüket.

Így foglalja össze ezt a konfliktust az egyik állványozó felesége:

„Hogy mondjam, itt minálunk a magyarság úgy érzi, mintha el volna nyomva ... mi romák azt nézzük, többen vagyunk itt a faluba, mint a magyarok, és valamilyen szinten irigyek ránk. Lássák, hogy a márkás autó, költenek a házra, tele aranyokkal meg minden, és akkor van ez az irigység. Jönnek úgy hátulról, szemünkbe nyaliznak, hátulról meg kibeszélnek.

Irigység van, még van pár cigány család, akik még mindig azon a szinten vannak, hogy nem tudtak feltörni. Azt mondjuk, hogy nem ide való, jó lenne már, ha elmenne innen.”

Vagy egy másik roma interjúalany:

Nagy a szegénység, nem változott semmit az élet, ... én, ha a gyerekkoromra visszagondolok, régen összetartóbbak voltak az emberek, régen nem volt rang, most rang van, még a romák között is, akiknek nyakék van meg retikül, meg fülbevaló, meg gyűrű abba a szintbe lehetnek, akinek má nincsen az a nyomor, a lakás szempontjából ugyanúgy.”

Érdekes, hogy a szegények oldaláról nem ez a szakadékszerű társadalmi különbség tematizálódik leginkább, hanem a fő probléma a bűnözés:

„Nagyon sok rossz ember van itt Szadán, alkoholista rossz ember. Itt állandóan zárva kell, legyen az ajtó. Hát az ablakokat mind betörték, amikor elmegyek dolgozni, ők elnézést de ezen élvezkednek, hogy ablakokat törnek be.”

A kábítószer mellett, mint a fenti idézetből is látszik, az alkoholizmus is jelentős konfliktusforrás a településen. A prostitúciót a szakemberek, úgymint szociális munkás, védőnő nagyon súlyos problémának tartják, a többi interjúalany viszont egy-két kivétellel leszámítva nem nyilatkozik erről, ennek számos oka lehet az idős generációnak nincsenek információi, de az is lehet, hogy maga a téma olyan, hogy nem beszélnek róla (Gyukits, 2018) szívesen.

A másik típus, hogy van egyfajta generációs konfliktus is a településen, Ez a gyermekek, elsősorban általános iskoláskorúak kezelhetetlenségében nyilvánul meg, és főleg a fiúknál jelentkezik. Ez megnyilvánul abban is, hogy az iskolában a tanulási idő háromnegyede fegyelmezéssel telik, legalábbis az iskola igazgatónő beszámolója szerint, de a szülőkkel készült interjúkban is gyakran előkerül ez a téma. Így látja az egyik anya e jelenség okát:

„A mi világunkban még a szülők tudtak gyereket nevelni. Mink három dimenziós világban élünk. A gyerekek tiszteletlenek, elnézést, - az a kibaszott telefon van a kezükbe, nem tudják mi az, hogy kommunikálni. Nem kérdezi, anya miben segíthetek.”

A fenti szülőnek igaza van, de ez másutt is probléma lehet. A taktaszadai gyerekeknél viszont jellemző az apa hiánya. Ha külföldön dolgozik, és három-négy havonta jön haza egy-két hétre, így a párkapcsolatban élő nők egyedül nevelik gyermekeiket. A másik jellegzetesség, hogy a fiú gyermekek számára a helyi bűnözői elit válhat a vonatkoztatási csoporttá (Merton, 1980). Az egyikük, – akinek az anyjával interjút készítettem – *spártainak* nevezte magát. Azt mindjárt az elején sejtettem, hogy nem az antik kulturális mintákkal való azonosulásról van szó, viszont az csak később derült ki, hogy a helyi bűnözői elit nevezi így magát – fent vannak a you tube-on, és a gyerekek őket nézik. Az azonosulás megfigyelhető, hogy e fiúgyerekek átveszi e bűnözői csoport egyéb kulturális mintáit is, így kerülnek igazán nehéz helyzetbe az őket egyedül nevelő anyák.

További problémát jelenthet a nevelés szempontjából, ha az anya prostituált (volt), gondoljunk csak a kortárs csoport ítéletére ezzel kapcsolatban, de ez még a családon belül is állandó konfliktus forrása lehet. Mondanom sem kell, hogy erről nagyon nehéz információt szerezni, még kvalitatív módszerrel is. Egy megfigyelésem viszont jól illusztrálja a fentieket:

A nagypapa az egyik bolt előtt italozik - nem tűnik részegnek, odajön hozzá az unokája és kér pénzt milka csokira. A nagypapa többszöri kérésre sem ad. Ezt az unoka azzal bosszulja meg, hogy odaszól *a nagymamát átteszik a közös sírba*, erre a nagypapa dühösen visszaszól, hogy *milyen nő az anyád, az egy*

kurva. A képhez hozzá tartozik, hogy az unoka ránézésre cigány a nagypapa nem, tehát a valószínűsíthető, hogy a nagypapa fia cigány nőt vett el, ez a fenti konfliktusnak etnikai vetületet is adhat.

A fenti példa nyomán felvetődik az etnikai konfliktus kérdése. Az interjúk tapasztalatai nyomán, az is látszik, hogy a megkérdezett romák etnikai megkülönböztetésről kivétel nélkül a településen kívülről számolnak be, ennek hátterében a falu demográfiai struktúrája állhat: nagy arányban növekvő fiatal roma népesség, és csökkenő idősödő magyar népesség, továbbá vannak vegyes házasságok is szép számmal. Ezen kívül megfigyelhető a kettős identitás is, azaz egyszerre romának és magyarnak határozza meg saját magát, ez is a településen belüli konfliktusok mérséklése irányába hathat.

Végezetül a diplomások elvándorlását kell kiemelni. Az elvándorlás Taktaszadáról már a hetvenes években elkezdődik, ennek mértéke a nyolcvanas években nagyon lecsökken, de a utána felerősödik (2. ábra). Taktaszadán, roma származású diplomások is vannak, illetve voltak. Volt egy jogász végzettségű és van műszaki végzettségű, aki családjával együtt most az elköltözést tervezi. Az elsumosodás leginkább ebben érhető tetten.

A kocsmáros lánya például most érettségizett, és a jogi karra felvételizik, fel se merült, hogy Miskolcra felvételizték, holott Taktaszadáról be lehetne járni naponta az egyetemre, ezzel sok költséget megspórolhatnának, de a vele és a kocsmárossal folytatott beszélgetésből az derült ki, hogy a lány nem csak Taktaszadáról, hanem magából a régióból akar elkerülni, és ezért a család vállalja a plusz anyagi terheket is.

Taktaszadán még most van egy vékony diplomás réteg, tanárnő, szociális munkás, orvos, kultúr-szervező, agrármérnök (polgármester), de ők tíz-húsz év múlva már olyan idősök, hogy nyugdíjasok lesznek, tehát munkájukkal a települést már nem segíthetik.

A fiatalabb, nemrég végzett diplomások vagy már elköltöztek, vagy tervezik a költözést, a roma származású diplomások is. A velük készült interjúban okként a település élhetetlenségét említik meg: elsősorban a bűnözést. A műszaki egyetemi végzettségű roma interjúalany, még az iskolát említi, egyébként a jobb helyzetű romák –még a bűnözői elit is, már most is a közeli városba, - Szerencsre járatják iskolába a gyermekeiket (Durst, 2002).

Így a falu kulturális elit nélkül marad, ami történelmi perspektívából nézve a település elsumosodási folyamatának végállomását jelenti.

A két település összehasonlítása az ott tapasztalt konfliktusok alapján

Csizmadia (2015) tipológiájában demográfiaiak nevezett konfliktusok tekintetében a generációs konfliktus az, amit elsősorban Taktaszadán említettek az interjúk során az alanyok. Ezt kezelhetetlen gyerekként tematizálták a megkérdezettek, melynek okát az apaszerep, mint szocializációs minta hiányában láttuk, ezt a jelenséget a férfiak nagyarányú külföldi munkavállalásával magyaráztuk. Bükkszentkereszten ez azért nem tipikus, mert itt aki külföldön vagy más településen, akár Miskolcon vállal munkát, az el is költözik.

További kutatásokat igényelne a fenti különbség magyarázata, de a terepmunka tapasztalatai alapján megfogalmazható az a feltételezés, hogy taktaszadaiak azért nem költöznek, mert biztonságban, - értve ez alatt az etnikai konfliktusmentességet, - érzik magukat., mivel romák egy elcigányosodó településen. De ez már egy másik demográfiai konfliktus az etnikai. Erről főleg a taktaszadai roma származású megkérdezettek számoltak be, mint etnikai megkülönböztetésről. Ezek a beszámolók főleg a településen kívüli történetekről szólnak, ami a település demográfiai struktúrájával magyarázható, úgymint az idős magyar népesség visszahúzódva él otthonában és kerüli a konfliktusokat. Ezzel szemben Bükkszentkereszten egyetlen, a falu közösségébe beilleszkedett roma család él.

A társas konfliktusok tekintetében megállapítható, hogy az alkoholizmus következtében a családok szétesése minkét településen jellemző, és ennek a jobb helyzetű családoknál is hasonlóan súlyos következményei lehetnek, mint a szegénységben élőkénél. A kutatás során, a településeken élők drogfogyasztásával kapcsolatos adatokra nem tettünk szert, Az önpusztító magatartásformák feltérképezése azonban sok szempontból nehéz, és bizonytalanságokkal teli, ezért ezt nem zárhatjuk ki teljes biztonsággal. Az interjúk alapján valószínűsíthető, hogy magán a településen nincs jelen a drog, ezt az ott dolgozó szakemberek (tanárok, védőnő, szociális munkások...) beszámolói egyöntetűen megerősítik, bár ők is valószínűsítik, hogy az itt élő fiatalok között lehetnek olyanok akik, a településen kívül már megismerkedtek kábítószerrel.

A bevándorlással kapcsolatban érdekes, hogy Bükkszentkereszten figyelhető meg konfliktus a jómódú főleg Miskolcra érkezők és az eredeti szlovák származású népesség között, de ennek okai nem nemzetiségi természetűek, hanem életmódbeli különbségekkel, és az e mögött kitapintható életfelfogásbeli eltérésekben gyökerezethetők. Taktaszadán ezzel szemben ilyen konfliktus nem figyelhető meg, annak okán, hogy nem volt a rendszerváltást követően számottevő bevándorlás.

Mindkét településről sokan elsősorban fiatalok vándoroltak el, ami számos fent már említett szociális probléma forrása lett.

Végezetül az általam legfontosabbnak tartott konfliktusforrás az egyenlőtlenségek növekedése mindkét településen megfigyelhető, csak eltérő formában. Bükkszentkereszten a csodálatos természeti környezet vonzása

miatt ide érkező jómódú bevándorlók, akiknél azért a korábbi lakókörnyezetük elszlamosodása, illetve az ettől való félelem is szerepet játszhat és a szegény tisztességben élő szlovák gyökerekkel rendelkező javarészt nyugdíjas népesség között van némi nézeteltérés.

Taktaszadán ezzel szemben az ottani roma népességben végbement gyors differenciálódás eredményez belső ellentéteket.

Összefoglalás

A két településen folytatott kutatásból az látszik, hogy a Miskolc agglomerációjában lévő két településen nagyon különbözőek a konfliktusok. Ez a jelenség a települések eltérő történetéből, nagy mértékben különböző társadalmi háttéréből adódik.

Irodalomjegyzék:

Beluszky Pál – Sikos T. Tamás (2007): Változó falvaink. - A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. in.: Tér és Társadalom 21- évfolyam, 2007/3 1-28. oldal. (4. oldalon)

Béres Tibor – Lukács György (2008) Kamatospénz a Csereháton. in.: Esély, 19. 5. 71–97. oldal

Coleman James S. 1994 [1990]. "Társadalmi tőke" in.: Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.) 1994.

Csizmadia (2015): <http://www.matud.iif.hu/2014/11/08.htm>

Durst J. (2002): „Innen az embernek jobb, hogyha meg is szabadul”. Megélhetési stratégiák egy kislelkes cigány közösségben. *Esély*, 4.

Granovetter, Mark 1994 [1990]. "A gazdasági intézmények társadalmi megformálása: a beágyazottság problémája" in Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.) 1994

Gréczi-Zsoldos Enikő (2018): [A hátrányos nyelvi helyzet szociolingvisztikai tényezői](#) SZELLEM ÉS TUDOMÁNY : 2-3 pp. 5-15.

Gyukits György (2017): A kvalitatív szociológiai módszerekről szubjektívan. SZELLEM ÉS TUDOMÁNY pp. 131-166. , 36 p. (2018)

Jahoda, M. -Lazarsfeld, F. P. - Zeisel, H. 1999, Marienthal. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (63-73. oldal).

KSH (2011): Magyarország településeinek népszámlálási-etnikai adatbázisa: Taktaszada. https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/megjorsz_nepsz.pdf
Bükkszentkereszt. https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/megjorsz_nepsz.pdf

Ladányi János – Szelényi Iván (1998): Adalékok a csenyétei cigányság történetéhez. In: Szociális és etnikai konfliktusok (1975 -2010), Szerkesztette: Ladányi János, Csanádi

- Gábor, Gerő Zsuzsa, Liskó Ilona, Szelényi Iván, Virág Tünde, Nemeskéry Artúr. Kánai Nyomda Budapest
- Lewis, Oscar.: A szegénység kultúrája In.: A város, a város társadalma, életformacsoportok, Szerk: Győri Péter, Wesley J. Főiskola. Budapest. (56-76. oldal)
- Merton, Robert K. (1980) Társadalomelmélet és társadalomstruktúra. Budapest, Gondolat.
- Sass Judit, Síklaki István (2011): A társadalmi konfliktusok kezelése: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0003_07_Tarsadalmi_konfl_kezelese/07_tarsadalmi_konfl_kezelese_1_1.html
- Spéder Zsolt (2002) A szegénység változó arcai. Budapest, Századvég Kiadó.
- Szabó Zoltán (1986): A tardi helyzet. / Cifra nyomorúság. Budapest, Akadémia Kiadó/Kossuth Kiadó, 24. oldal
- Váradai Mónika (2016) Értéktérítő közfoglalkoztatás periferikus vidéki terekben. In.: Esély 2016/1, 30-56. oldal
- Váradai Mónika – Virág Tünde (2014): A térbeli kirekesztés vidéki terepeken. Szociológiai Szemle 25/1. 89-113. oldal
- Virág Tünde (2006): A gettósodó térség. In.: Szociológiai Szemle. 2006/1, 60–76. oldal
- Wilson, W.J. (1997): When Work Disappears: The World of the New Urban Poor. New York:Vintage Books.